

OKRUGLI STOLOVI HRVATSKIH I MAĐARSKIH POVJESNIČARA U OSIJEKU

Ideja o nizu javnih stručnih razgovora o temama koje povezuju hrvatsku i mađarsku povijest rodila se nakon što je 25. ožujka 2024. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku održan okrugli stol pod naslovom „Razdoblje Otta Habsburga i njegova politička ostavština”. Organizatori su u toj prvoj prigodi bili Generalni konzulat Mađarske u Osijeku, Odsjek za mađarski jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Osijeku i Mađarski kulturni krug „Zrinyi”. U razgovoru su sudjelovali: Gergely Pröhle, diplomat i ravnatelj Zaklade Otto von Habsburg, Gergely Fejérdy, povjesničar, diplomat, predavač na Katoličkom sveučilištu Péter Pázmány u Budimpešti, Pavo Barišić, profesor filozofije na Fakultetu hrvatskih studija u Zagrebu, i povjesničar Albert Bing s Hrvatskog instituta za povijest u Zagrebu. Razgovor se odvijao na hrvatskom i mađarskom jeziku uz simultano prevođenje, a moderirala ga je Eldina Lovaš, znanstvena suradnica u Podružnici za povijest Slavonije, Srijema i Baranje.

Potaknut uspjehom toga okruglog stola, generalni konzul Mađarske u Osijeku, János Magdó, odlučio je osmisliti više povijesnih tema pogodnih za razgovore u jednakom formatu (četiri sugovornika, po dva s mađarske i s hrvatske strane), oslonivši se pritom u prvom redu na Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Osijeku. Tako je, poštujući povijesnu kronologiju, najprije upriličen okrugli stol pod naslovom „*Pacta conventa* (1102.) u mađarskoj i hrvatskoj povijesti”, koji je održan 11. studenoga 2024. Sudionici su bili poznati povjesničari-medijevisti: Tamás Körmendi, docent na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta ELTE u Budimpešti, Gábor Barabás, docent na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Peču, Neven Budak, sveučilišni profesor u mirovini, jedan od vodećih hrvatskih medijevista, i Damir Karbić, upravitelj Zavoda za povijesne i društvene znanosti pri HAZU u Zagrebu. Razgovor je moderirao Denis Njari s Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Osijeku.

Sudionici razgovora složili su se da je Hrvatsko Kraljevstvo nakon pridruživanja Ugarskoj, u sklopu velike srednjovjekovne države pod ugarskom krunom, uživalo određen stupanj praktične autonomije i pokazivalo pravne i društvene osobitosti koje su ga razlikovale od ostatka zemlje. Donekle različiti naglasci mogli su se primijetiti u vezi s događajima oko 1100. i pitanjem jesu li predstavnici hrvatske društvene elite u trenutku stupanja u „državnu zajednicu” mogli dogovarati neke uvjete i ishoditi povlastice ili je status Hrvatske jednostrano diktirala nadmoćna ugarska strana. U vezi s dokumentom poznatim kao *Pacta conventa*, središnjom temom razgovora, razmjena

mišljenja dovela je do gledišta da zapis o sporazumu između kralja Kolomana i predstavnika hrvatskog plemstva nije u formalnom smislu krivotvorina, nego zapravo kratak kroničarski izvor iz 14. stoljeća koji govori o vremenu kraja neovisnosti Hrvatskog Kraljevstva, koje tom izvoru prethodi za više od dva stoljeća. Pravo je pitanje, stoga, koliko se može vjerovati tvrdnjama toga razmjerno kasnog svjedočanstva; sigurno je da ga se ne može uzimati zdravo za gotovo, kao ni druge slične narativne izvore. O pitanju je li ugarskom zauzimanju Hrvatske neposredno prethodilo osvajanje Slavonije pod kraljem Ladislavom hrvatski i mađarski medijevisti tradicionalno misle različito, što se moglo primijetiti i u ovoj prilici. S time je povezan problem datiranja Ladislavova utemeljenja Zagrebačke biskupije, što se u hrvatskoj historiografiji redovito stavlja u 1094. godinu, poslije Ladislavova pohoda (1091), a u mađarskoj malo prije njega, što bi značilo da je područje te biskupije i bez toga pohoda spadalo pod vlast ugarskog kralja. S tim u vezi izrečena je zanimljiva replika (D. Karbić) da nije presudno je li biskupija osnovana malo prije ili malo poslije Ladislavova pohoda, nego to da je osnovana u tom vremenu i u vezi s pohodom. Od ostalih tema o kojima se govorilo vrijedi izdvojiti činjenicu da se u hrvatskom jeziku razlikuju dva imena susjedne zemlje – današnje „Mađarska” i povijesno „Ugarska”, pri čemu prvo označava uži, etnički obilježen entitet, a drugo širi politički entitet (Ugarsko Kraljevstvo). Na istom tragu u engleskom jeziku uz dominantni pridjev *Hungarian* postoji i specifičniji *Magyar*, a N. Budak upozorio je i na slično razlikovanje horonimâ Bizant i Grčka ili pridjevâ „osmanski” i „turski”. U samom mađarskom jeziku nema razlikovanja koje bi bilo analogno hrvatskoj dihotomiji Ugarska/Mađarska, a prema riječima T. Körmendija nema izgleda da bi se takva ili slična distinkcija mogla uvesti u stručnu uporabu.

Stanko Andrić

*

Izvjješće s okruglog stola *Kultura renesanse i reformacije u Mađarskoj i Hrvatskoj u XV. i XVI. stoljeću* (19. svibnja 2025)

Treći okrugli stol u zajedničkoj organizaciji Generalnog konzulata Mađarske u Osijeku, Odsjeka za povijest i Odsjeka za hrvatski jezik i književnost Filozofskog fakulteta Osijek pod nazivom *Kultura renesanse i reformacije u Mađarskoj i Hrvatskoj u XV. i XVI. stoljeću* održan je 19. svibnja 2025. u Maloj svečanoj dvorani Filozofskog fakulteta Osijek. Temom okruglog stola nastojalo se obuhvatiti širok spektar kulturnopovijesnih i književnopovijesnih pitanja vezanih uz prijelaz iz kasnoga srednjeg vijeka u razdoblje ranoga novovjekovlja.

Na okruglom stolu sudjelovala su četiri istaknuta znanstvenika s hrvatskih i mađarskih sveučilišta i drugih institucija: dr. habil. Péter Kasza,

pročelnik Odsjeka za klasičnu filologiju i novovjekovni latinitet na Sveučilištu u Szegedu, dr. sc. Luka Špoljarić, docent na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, dr. Pál Ács, profesor emeritus Mađarske akademije znanosti, te dr. sc. Tomislav Matić, znanstveni suradnik na Odjelu za srednjovjekovnu povijest Hrvatskog instituta za povijest u Zagrebu. Moderator okruglog stola bio je dr. sc. Stanko Andrić, znanstveni savjetnik zaposlen u Podružnici za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest u Slavonskom Brodu.

U uvodnome dijelu razgovora koji se vodio na engleskom jeziku istaknuto je kako se tema okruglog stola odlikuje višeslojnošću, pri čemu je naglasak stavljen na kulturne, intelektualne, religijske i književne vidove, za razliku od isključivo političke povijesti. Kao takva, tema je najprije otvorila prostor za različita promišljanja i interpretacije o granicama epoha srednjeg vijeka i renesanse kao početka novog vijeka.

Vezano za onovremene humanističke pisce s ovih prostora, raspravljalo se o razlikama između srednjovjekovne i renesansne književnosti, pri čemu su renesansni autori prepoznati kao oni koji se svjesno udaljavaju od srednjovjekovnih obrazaca, ističući vezu s klasičnim naslijeđem. U tom kontekstu otvorilo se i pitanje odnosa između pojmova renesanse i humanizma. Sudionici su upozorili na terminološku nedosljednost u korištenju tih pojmova – dok se renesansa uglavnom primjenjuje u području vizualnih umjetnosti, humanizam se odnosi na filozofske i književne prakse. Iako povezani, pojmovi imaju različite konotacije i zahtijevaju različito tumačenje ovisno o znanstvenom pristupu. Humanizam je pritom predstavljen dvoznačno – kao književni pokret, ali i kao obrazovni i kulturni fenomen usmjeren elitama. Zanimljiv je bio doprinos profesora Matića koji je problematizirao uobičajenu percepciju Ivana Viteza od Sredne kao *oca ugarskog humanizma*. Prema njegovim riječima, iako je Vitez bio pokrovitelj umjetnosti i znanosti te pisac pisama i reformator, nije posve jasno može li ga se nazvati humanistom u užem smislu riječi. Umjesto toga, prikladnije bi ga bilo promatrati kao tvorca intelektualnog ozračja u kojem se humanizam mogao razvijati – kao pokrovitelja koji omogućuje djelovanje drugima. Nasuprot njemu, Janus Pannonius (Ivan Česmički) predstavljen je kao paradigmatički primjer renesansnog intelektualca – pjesnik, prevoditelj i klasično obrazovan autor čiji opus jasno pokazuje okrenutost antičkim uzorima.

Značajan prostor dobila je i tema nacionalnih jezika, osobito u kontekstu hrvatske književnosti. Marko Marulić prepoznat je kao ključna osoba na prijelazu prema književnosti narodnoga jeziku, s namjerom oblikovanja hrvatskog književnog izraza u duhu povezivanja klasičnih formi i srednjovjekovnih kršćanskih ideala. Osim o Maruliću, profesor Špoljarić govorio je i o nešto ranijem autoru latinistu Nikoli Modruškom i o novoj važnosti „nacio-

nalnog" identiteta na kraju srednjeg vijeka koja se zrcali u nekim njegovim djelima.

Profesor Kasza posvetio je dio svojeg izlaganja Stjepanu Brodariću, autoru djela *De conflictu Hungarorum cum Solymano Turcarum imperatore ad Mohach historia verissima*, najznačajnijeg opisa Mohačke bitke. Iako se djelo često promatra kao ratna kronika, profesor Kasza ističe da Brodarićev tekst nadilazi takvu klasifikaciju jer sadrži introspektivne i političke komentare koji ga čine primjerom humanističke historiografije. Drugi autor na kojeg se osvrnuo profesor Kasza bio je Juraj Srijemac, autor latinske kronike naslovljene *Poslanica o propasti Ugarskog Kraljevstva*, odgovarajući na voditeljevo pitanje može li se na to djelo gledati kao na relikat srednjovjekovnog kroničarskog pisanja u XVI. stoljeću.

Profesor Ács je govorio o značenju epike s aktualnim povijesnim temama na mađarskom jeziku u XVI. stoljeću i općenito o procvatu umjetničkog pjesništva na govornom jeziku u tom vremenu, stavljajući te novosti u širi vremenski i prostorni kontekst. S tim u vezi osvrnuo se i na pitanje privlačnosti junačkog ideala za renesansne pjesnike, naročito u dijelu Europe koji je u to doba izložen osmanskim osvajanjima. U završnici se raspravljalo i o ulozi reformacije, njezinu odnosu prema humanizmu i renesansi te pitanju zajedničkog duhovnog temelja i/ili razilaženja tih pokreta. Iako je renesansa kao takva bila otvorena prema klasičnim vrijednostima, ona nije nužno značila odbacivanje kršćanstva, već promicanje kritičkog mišljenja. Reformacija, u srednjoeuropskom kontekstu, interpretirana je kao složen proces, pri čemu su regionalne razlike – poput ograničenog odjeka protestantske misli u Hrvatskoj – pripisane snažnoj protureformacijskoj reakciji Habsburške Monarhije. U tom je okviru raspravljena i važnost jezika u prijenosu ideja reformacije, s posebnim naglaskom na domaće predstavnike poput Matije Vlačića Ilirika i Stjepana Konzula Istranina, koji su svojim prijevodima pridonijeli širenju protestantske misli.

Zaključno, okrugli stol je kao takav otvorio brojna pitanja o granicama epoha, ulozi pojedinaca u oblikovanju kulturne povijesti te međuodnosima klasične tradicije, nacionalnog izraza i duhovnih pokreta. Sudionici razgovora su pokazali kako humanizam, renesansa i reformacija ne mogu biti promatrani izolirano, već kao međusobno isprepleteni fenomeni koji su bitno oblikovali intelektualnu i kulturnu sliku hrvatskoga i mađarskog prostora tijekom XV. i XVI. stoljeća. Rasprava koja se razvila među sudionicima uputila je na potrebu daljnjih istraživanja u regionalnom, komparativnom i interdisciplinarnom okviru.

Klarina Pejić